

РОЛЬ ПЕДАГОГА У ПРОТИДІЇ БУЛІНГУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Сучасні соціальні та політичні умови ставлять нові виклики перед освітою у процесі виховання, зокрема, висока міра напруги щодо безпеки й тривоги за власне здоров'я загострює взаємини. Люди турбуються про збереження своєї особистості і часто проявляють зневажливість до проблем інших. У таких умовах з'являється проблема булінгу. Закон України «Про освіту» в ст. 173 дає визначення такому ганебному явищу: «Булінг (цькування), тобто діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві» [5]. Закон виокремлює як соціальні прояви цькування, так і у електронних комунікаціях. Висміювання, приниження гідності, безпідставні звинувачення, розповсюдження конфіденційної інформації стають предметом для привселюдного обговорення без згоди головної дійової особи.

Обов'язками педагогів у закладі освіти є проведення профілактичних заходів у протидії булінгу. До організації морально-етичних бесід, роз'яснювальних лекторіїв з психологами, правоохоронцями, соціальними працівниками залучаються усі учасники освітнього процесу, адже тільки консолідовані зусилля можуть протистояти діям нападника і у такий спосіб оберігати психологічно чи фізично вразливих людей.

Актуальною і суголосною потребам суспільних взаємин з метою їх оздоровлення є думка відомого філософа та педагога Г. Кершенштайнер, висловлена у праці «Душа вихователя і проблеми підготовки вчителя». Автор пише: «Під час воєнного лихоліття спільна небезпека об'єднує громадян. Цей природний, егоїстичний нахил людини можна ефективно лікувати лише одним способом – планово і послідовно виховувати всіх у напрямі усвідомлення того, що добро одиниці найкраще збережене в державі, яка добре упорядкована й збудована на моральних підвалинах» [6].

Стресовий стан учасників освітнього процесу може потребувати спеціальної роботи психолога, але толерантні

взаємини, які налагоджує педагог, також служать терапевтичним засобом, бо демонструють впевненість, захист скривдженому, створюють атмосферу стабільності в колективі і зберігають гуманістичні стосунки у спілкуванні. Працюючи над подоланнями проблем, педагог здійснює профілактику негативних проявів, веде спостереження за вихованцями, проявляє відкритість у взаєминах для налагодження суб'єкт-суб'єктних взаємин.

Важливою ознакою толерантної поведінки педагога і встановлення довготривалих позитивних взаємин у колективі педагогів та учнів, на думку І. Беха, є прихильне ставлення наставника до усіх учасників освітнього процесу, коли любов до дітей та зацікавленість їхніми переживаннями відображене у проявах професіоналізму в педагогічній майстерності з терпеливістю та відсутністю прямих примусів [1, с. 74]. У процесі формування власного педагогічного досвіду, вдосконалення іміджу як близької до досконалості характеристики наставника, молодому педагогу необхідно поліпшувати вміння налагодження комунікації, підтримки позитивної психоемоційної атмосфери у взаєминах. Академік І. Зязюн у книзі «Педагогічна майстерність» пише «Необхідними умовами педагогічної майстерності є гуманістична позиція педагога й професійно значимі особистісні риси і якості, а її обов'язковим складником вважається педагогічний такт» [3, с. 18]. Толерантність стає необхідною у взаєминах педагога з усіма учасниками освітнього процесу, щоб прагнення до незалежної держави мали цілеспрямовані та цивілізовані способи.

Толерантність у спілкуванні вимагає вмінь вести бесіду, виголошувати доповідь, захоплювати слухачів ідеями, залишаючи простір для інших учасників освітнього процесу. Учні (студенти) у способах взаємодії отримують можливість самовираження. Цьому допомагає педагогічний такт наставника. С. Гончаренко визначає: «Педагогічний такт – почуття міри в застосуванні засобів педагогічного впливу на дітей. Проявляється в умінні вчителя поважати гідність дитини» [2, с. 449].

Стиль педагогічної взаємодії (спілкування) завжди включає вміння гідно поводитися, характеризуючи ділові взаємини учасників освітнього процесу, які відбуваються на рівні свідомому та підсвідомому. Виховання в умовах поваги й демократичних взаємин вибудується у таких напрямках: зовнішній вигляд ділової людини; манери триматися, спілкуватися,

застосовуючи вербальні та невербальні сигнали; знання і вміння про зовнішні прояви та внутрішні смисли культурних цінностей; вміння себе презентувати соціуму. Отже, раціональний вибір манери спілкування, стилю й надання переваги тактовності у педагогічній взаємодії має важливе значення для створення позитивної ділової атмосфери в освітньому процесі.

А. Молчанова пропонує для розгляду опис стилів спілкування, які мають раціональне та конструктивне для освітнього процесу значення. Авторка виокремлює авторитарний, демократичний та ліберальний стилі. Для толерантності важливими видаються два останніх. «Демократичний стиль будується у формі партнерської взаємодії та колегіального прийняття рішень» [4, с. 18]. Усі учасники освітнього процесу повинні обговорювати правила взаємодії, щоб їх прийняти і дотримуватися. У разі виникнення проблем, психологи рекомендують спеціальні вправи, які допомагають налагодити взаємодію без надмірної емоційності, протистояння та проявів булінгу. Педагог рекомендує провести аналіз позитивних і негативних проявів власного характеру й скласти перспективний план особистісного розвитку, щоб долати проблеми соціальних взаємин, набувати досвіду самопрезентації на засадах гуманізму.

Проблема насильства, яка має прояви у взаєминах в учнівському (студентському) колективі і потребує реакції як від педагога, так і громадськості. Це явище має етнічні ознаки, фізичні недоліки, особливості поведінкових проявів. Так, можуть виникнути словесні нападки, які прямо впливають (висміювання, передражнювання, акцентуацію на особливостях зовнішності тощо). Педагогічною помилкою вважаємо насмішки педагога, які можуть принижувати гідність особистості учня (студента, вихованця), закарбуватися і стати причиною емоційного дискомфорту, а частота повтору спровокувати психічні розлади. Також є ігнорування як прояв булінгу, коли школярі чи студенти відмовляються спілкуватися, не реагують на спроби встановити взаємини. Колективне відкидання емоційно принижують особистість, яка прагне соціалізації.

Стиль і тактика педагогічної взаємодії формують особистісно-професійний імідж. Для досягнення ефективної педагогічної взаємодії педагог набуває умінь у використанні знань про педагогічну майстерність, педагогічний такт. Сучасний

педагог, який сприяє розвитку свого іміджу, працює над формування навичок толерантного ставлення до навколишніх з урахуванням вимог освітніх програм щодо застосування принципу гуманізму. У закладі освіти вирішальна роль у протидії булінгу належить педагогу, адже він безпосередньо спостерігає за вихованцями, взаємодіє на рівні навчання, виховання, знає особливості індивідуальних умов розвитку учнів (студентів).

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І.Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2012. 256 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Вид. 2-е, доп. і випр. Рівне : Волинські обереги, 2011. 552 с., 2015. 146 с.
3. Зязюн І. Педагогічна майстерність : підручник / авт. І.А.Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос. Київ : Вища школа, 2004. 422 с.
4. Молчанова А.О. Толерантність як ціннісна основа професійної діяльності педагога. Київ : Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2013. 188 с.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text>
6. Kerschensteiner Georg. Die Seele des Erziehers und das Problem der Lehrerbildung. Berlin: epubli, 2022, 1. Auflage, 180 p.

Юрій ДУДЯК
Дрогобич

ПЕДАГОГІЧНІ ЦІННОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У контексті динамічних суспільних трансформацій та переосмислення духовно-моральних і професійних орієнтирів, особливої значущості набуває якісна підготовка майбутніх викладачів у закладах вищої освіти. Це зумовлено нагальною потребою у формуванні їхньої громадянської зрілості,